

Motion till riksdagen 2024/25:3366

av Åsa Westlund m.fl. (S)

med anledning av prop. 2024/25:143 En tioårig grundskola

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa att de arbetssätt och den pedagogik som kännetecknar förskolan – fokus på sociala och emotionella färdigheter, lek och rörelse – inte går förlorade, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa generösa övergångsregler och möjlighet till fortbildning för förskollärare som i dag undervisar i förskoleklassen och som saknar behörighet för undervisning i årskurs 1, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge lärare som ska undervisa i nya årskurs 1 möjlighet till ett förskolepedagogiskt lyft för att stärka sin kunskap i förskolans pedagogik och arbetssätt, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda en enklare valideringsprocess för förskollärare som gått påbyggnadsutbildning för att få behörighet att undervisa i lågstadiet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur Skolverkets påbyggnadsutbildning för förskollärare kan utökas så att den ger behörighet att undervisa i hela lågstadiet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkra en tillräcklig finansiering så att reformen också höjer kvaliteten jämfört med dagens förskoleklass och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

När den socialdemokratiska regeringen införde förskoleklassen år 1998 var det för att stärka övergången mellan förskolan och skolan. Undervisningen i förskoleklassen skulle kännetecknas av en kombination av förskolans och grundskolans arbetssätt och pedagogik för att stimulera barnens utveckling och lärande. På så sätt skulle förskoleklassen bli en brygga mellan förskolan och skolan. Det bästa av respektive verksamhet skulle tas till vara. Införandet av förskoleklassen innebar att alla barn fick möjlighet att delta i en tioårig pedagogisk verksamhet och att barnens förutsättningar att nå kunskapsmålen i grundskolan stärktes.

Genom åren har socialdemokratiskt ledda regeringar fortsatt arbetet med att förstärka och utveckla förskoleklassen. År 2016 fick förskoleklassen ett särskilt avsnitt i läroplanerna med syfte och centralt innehåll. År 2018 blev förskoleklassen obligatorisk och då infördes även rätt till skolskjuts och skolmåltider. Sedan 2019 gäller även garantin för tidiga stödinsatser förskoleklassen.

Förskoleklassen har inte varit fri från utmaningar och det finns skillnader i hur förskoleklassen styrs. En kvalitetsgranskning från Skolinspektionen från 2015 visade exempelvis på skillnader i kvalitet och arbetssätt. Samtidigt som många pedagoger i förskoleklassen skapar en trygg, stödjande och uppmuntrande miljö för sina elever varierade undervisningen mycket utifrån enskilda pedagogers engagemang och drivkraft. Granskningen visade att bara 25 procent av de granskade verksamheterna utgick från läroplanens övergripande mål för kunskaper och det var vanligt förekommande att den egeninitierade leken förekom utan aktivt stöd från lärarna. Skolinspektionens granskning pekade också på brister i samarbetet mellan förskoleklassen och grundskolan, vilket skapar risk för bristande likvärdighet i övergången till grundskolan.

År 2020 gav den socialdemokratiskt ledda regeringen en särskild utredare i uppdrag att föreslå hur en tioårig grundskola kan införas genom att förskoleklassen görs om till årskurs 1. Redan då framgick det att syftet var att förbättra kunskapsresultaten genom att eleverna ges mer undervisning utifrån grundskolans kursplaner. År 2021 gav regeringen också Skolverket i uppdrag att erbjuda förskollärare verka i förskoleklassen fortbildningsinsatser inför ett införande av en tioårig grundskola.

Genom att införa en tioårig grundskola där förskoleklassen ersätts av en ny årskurs 1 inom grundskolans ram, stärks möjligheten att ge alla barn det stöd de har rätt till. Förskoleklassen har tidigare inte omfattats av samma krav på att erbjuda särskilt stöd som övriga skolformer, vilket inneburit att barn i behov av stöd ofta fallit mellan stolarna under ett helt avgörande skolar. Dessutom har det inte funnits någon motsvarighet till anpassad grundskola inom förskoleklassens ram, vilket inneburit att elever med intellektuell funktionsnedsättning inte haft en naturlig skolform att börja i. Med en tioårig grundskola får alla elever från start tillgång till skolans samlade stödinsatser, inklusive möjligheten till särskilt stöd och tillgång till en anpassad skolform. Det skapar bättre förutsättningar för likvärdighet, tidiga insatser och en mer inkluderande skolstart för alla barn.

Samtidigt måste detta genomföras utan att intentionen bakom införandet av förskoleklassen, kombinationen av förskolans och grundskolans arbetssätt och pedagogik, går förlorad. Även nya årskurs 1 i en tioårig grundskola behöver präglas av en rik variation av arbetssätt och uttrycksformer. Lek, rörelse och sociala relationer behöver vara en naturlig och integrerad del av skoldagen. Övergången mellan förskola och skola måste stärkas liksom kontinuiteten och progressionen i barnens lärande och utveckling.

Samtidigt måste det säkerställas att den kompetens som finns hos alla de förskollärare som är verksamma inom förskoleklassen tas till vara.

1 Nya årskurs 1 måste vara åldersanpassad och inte förlora förskoleklassens fokus på lek och sociala och emotionella färdigheter

Av propositionen framgår att de regelverk som gäller för de olika skolformerna i övrigt också ska gälla för nya årskurs 1. Även om regeringen tillstår att utbildningen för eleverna bör vara anpassad efter deras ålder framgår det också att eleverna bör få en ”strukturerad undervisning i ämnen”. I läroplanen för förskoleklassen¹ har leken en central roll och ska användas för att stärka kreativitet, samarbete och kommunikation. Undervisningen ska främja elevernas fantasi, nyfikenhet och tro på sin egen förmåga. Samtidigt ska eleverna ges möjlighet att utveckla goda relationer, känna trygghet och lära sig att delta i demokratiska processer.

I en forskningsöversikt från Skolforskningsinstitutet² visar man att leken är ett kraftfullt verktyg för att stödja och utveckla barns sociala förmågor. Översikten bygger på 15 noggrant utvalda studier och visar att en medveten och lyhörd användning av lek inte bara stärker barns sociala kompetens – det bidrar också till tryggare barngrupper och bättre förutsättningar för arbetsro längre fram i skolan.

Skolinspektionen har pekat på att utredningens forskningsöversikt samt internationella erfarenheter inte entydigt talar för fördelarna med en tidigare skolstart. En förutsättning för att tidigarelagd skolstart ska leda till förbättrade kunskapsresultat är att det finns stimulerande lärmiljöer som är anpassade efter elevernas låga ålder och olika behov, vilket framhålls av Skolinspektionen. SPSM ser en risk för att ämnesundervisningen i nya årskurs 1 inte kommer att integrera lek och rörelse i tillräckligt hög grad. Detta är farhågor som vi socialdemokrater delar.

Såväl utredningen som en rad remissinstanser pekar på vikten av att den integrering av förskolans och grundskolans arbetssätt och pedagogik som kännetecknar förskoleklassen även ska prägla undervisningen i den nya första årskursen i en tioårig grundskola, inte minst eftersom just den kombinationen av arbetssätt och pedagogik bedöms underlätta övergången för eleverna och vara väl anpassad till elevernas ålder. Detta är en bedömning som regeringen bara delvis instämmer i.

Regeringen hänvisar frågan vidare till skrivningar i skolans styrdokument och konstaterar att detta ligger utanför denna proposition. Här menar vi socialdemokrater att regeringen behöver peka ut en riktning för hur skolans styrdokument ska utformas i syfte att säkerställa att de arbetssätt och den pedagogik som kännetecknar förskoleklassen inte går förlorade. De sociala och emotionella färdigheter som förutsätts för att eleverna ska kunna fungera i skolmiljön högre upp i åldrarna måste utvecklas och övas på såväl inom förskolan som inom grundskolans första år, inte minst för att främja trygghet och studiero.

¹ <https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan/laroplan-lgr22-for-grundskolan-samt-for-forskoleklassen-och-fritidshemmet-2025-03-27>.

² Skolforskningsinstitutets systematiska översikter: Att genom lek stödja och stimulera barns sociala förmågor, fil.dr Karolina Fredriksson, fil.dr Linda Ekström m.fl., januari 2019.

Riksdagen ska därför tillkännage för regeringen att de arbetssätt och den pedagogik som kännetecknar förskoleklassen – fokus på sociala och emotionella färdigheter, lek och rörelse – fortsatt ska utgöra en viktig del i nya årskurs 1.

2 De ökade behörighetskraven tillsammans med neddragningarna på lärarutbildningen riskerar att öka bristen på lärare

Skolverkets prognos från januari 2025 visar att det redan i dag råder brist på behöriga lärare. Totalt sett över samtliga skolformer, förutom förskola och fritidshem, var andelen behöriga lärare 73 procent år 2023. Enligt prognosen kommer det att saknas ca 10 600 behöriga lärare och förskollärare i skolväsendet år 2038.

Samtidigt rapporterar Sverige i april 2023 att lärarbehörigheten i grundskolan minskat till 70,8 procent, vilket innebär att tre av tio lärare saknar behörighet.

Regeringen avser att på förordningsnivå reglera vad som ska krävas för att vara behörig att undervisa i nya lågstadiet i grundskolan och motsvarande skolformer. Neddragningarna på lärarutbildningen ihop med ökade behörighetskrav i de första årskurserna riskerar att öka bristen på lärare och i praktiken kan det leda till att skolor anställer fler obehöriga lärare.

En viktig utgångspunkt för oss socialdemokrater är att barn ska mötas av professionell personal med rätt kompetens – redan från den första skoldagen. I utredningens egen forskningsöversikt framhålls att effekterna av en god förskoleutbildning riskerar att gå förlorade i skolstarten om undervisningen i skolan inte bygger vidare på förskolans arbetssätt. Att då tona ned förskollärarnas roll är inte rätt väg framåt. Förskollärarnas kompetens är just att skapa en bro mellan förskolans och skolans värld – att se till att övergången till skolan blir trygg och lärorik, särskilt för de barn som är i störst behov av stöd.

Utredningen föreslår ett förskolepedagogiskt lyft för de lärare som ska arbeta i den nya årskursen, så att de lärare som ska arbeta i den nya första årskursen kan integrera förskolans pedagogik och arbetssätt på lämpligt sätt i undervisningen. I propositionen finns det förslaget inte med. Då ökar också risken att undervisningen i årskurs 1 utvecklas i en riktning som liknar övriga skolan och inte är åldersadekvat anpassad. Ambitionen bör vara att i största möjliga mån bevara den kompetens som finns hos de förskollärare som har erfarenhet av undervisning i förskoleklassen.

Den socialdemokratiskt ledda regeringen införde redan 2021 en möjlighet till en kortare kompletterande utbildning för förskollärare som vill utöka sin behörighet att undervisa i årskurs 1 och 2. Det är viktigt att alla förskollärare som vill utöka sin behörighet har möjlighet att göra det samt att det finns en snabb och enkel process för validering av yrkeskompetens så att de också blir behöriga att undervisa i årskurser i hela lågstadiet.

Övergångsperioden till 2031 för förskollärare att skaffa sig behörighet är viktig, särskilt för dem som närmar sig pension. Utöver det anser vi att regeringen bör utreda en enklare valideringsprocess för förskollärare som har fem års yrkeserfarenhet och som har gått en påbyggnadsutbildning.

3 Säkra en tillräcklig finansiering

Regeringen föreslår i budgetpropositionen för 2025 att kommunerna ska ersättas med 194,4 miljoner kronor för 2028 inom utgiftsområde 25 Allmänna bidrag till kommuner, anslaget 1:1 Kommunalekonomisk utjämning, med anledning av förslagen i sin helhet. Från och med 2029 beräknas 388,8 miljoner kronor årligen. Dessa medel bedöms täcka kommunernas kostnader till följd av det nya åläggandet.

En rad remissinstanser pekar på att regeringen underfinansierar reformen. Stockholms kommun och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) invänder mot utredningens beräkningar när det gäller mottagande i anpassade grundskolan för sexåringar och anser att kostnaden är högre. SKR bedömer att det kommer att vara fler sexåringar än vad utredningen utgår från som kommer att behöva gå i anpassad skola. (De tillkommande kostnaderna för införandet av en ny årskurs 1 i anpassad grundskola beräknas av SKR till 392 miljoner kronor.)

Socialdemokraterna vill understryka vikten av att reformen måste syfta till att höja kvaliteten i det första året i grundskolan för alla elever. Samtidigt får det inte gå ut över resurser som i dag går till att höja kvaliteten i hela grundskolan.

Vi har satsat 3 miljarder kronor mer än regeringen på skolan i förra årets budget. Det motsvarar en extra lärare i varje årskurs 1. Utöver det har vi 6 miljarder kronor extra i generella statsbidrag. Det är oerhört viktigt att en så genomgripande reform som att utöka grundskolan med ett år inte i praktiken blir en neddragning på kvaliteten i de lägre årskurserna.

Åsa Westlund (S)

Linus Sköld (S)

Mats Wiking (S)

Niklas Sigvardsson (S)

Caroline Helmersson Olsson (S)

Rose-Marie Carlsson (S)